

Archeologienota
Kraainem – Patrijzenlaan 16

Kasper Dupré

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Kasper Dupré

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/84

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht.....	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze.....	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	25
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	27
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	27
3	Samenvatting.....	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites.....	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroerendergoed.be>

² <https://geo.onroerendergoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2023C411

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Kraainem, Patrijzenlaan 16, Stokkelbos

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 157854, 169099
- 157937, 169193

Kadastraal plan:

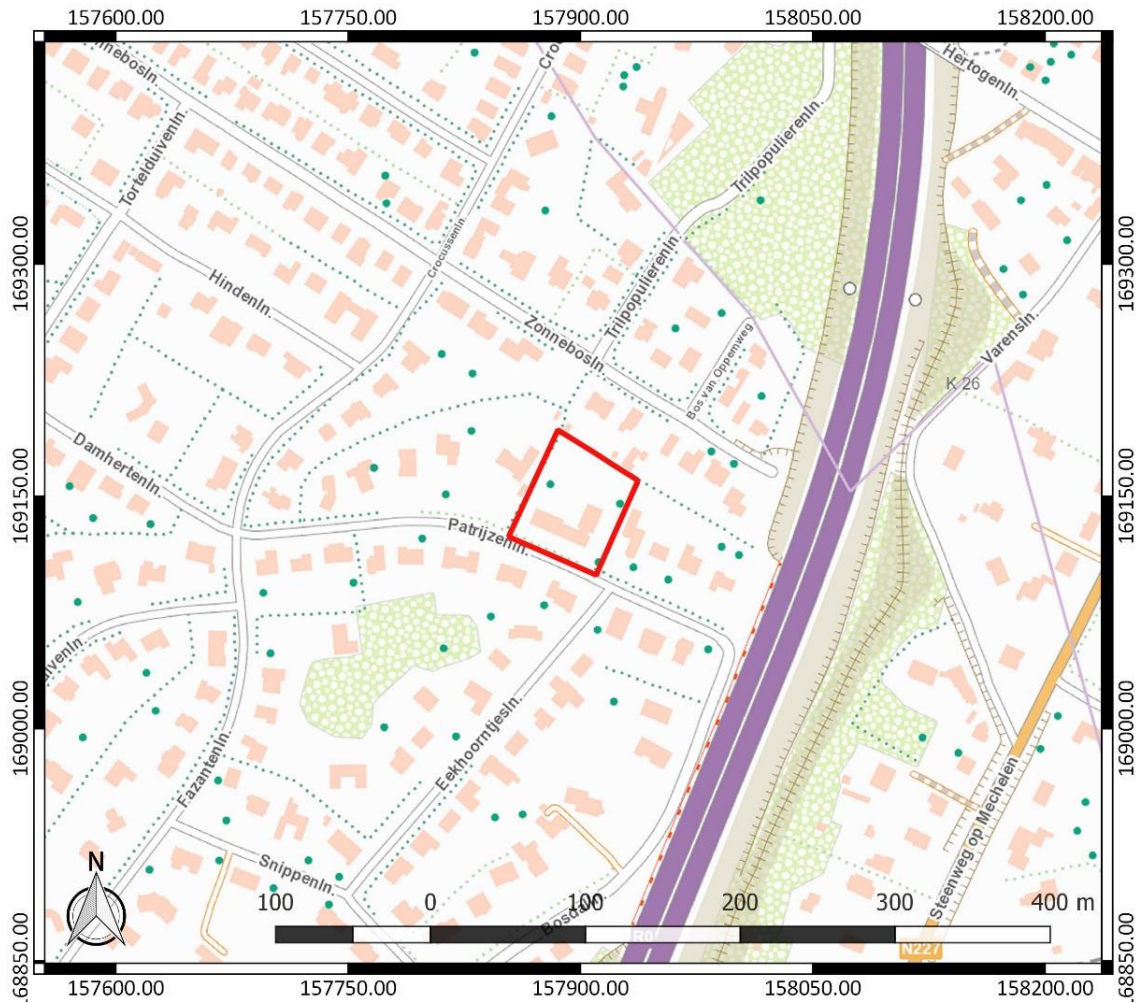

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Kraainem, Afdeling 1, sectie C, nummers 1G3

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4363 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 31/03/2023 – 18/04/2023

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland, bos.

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

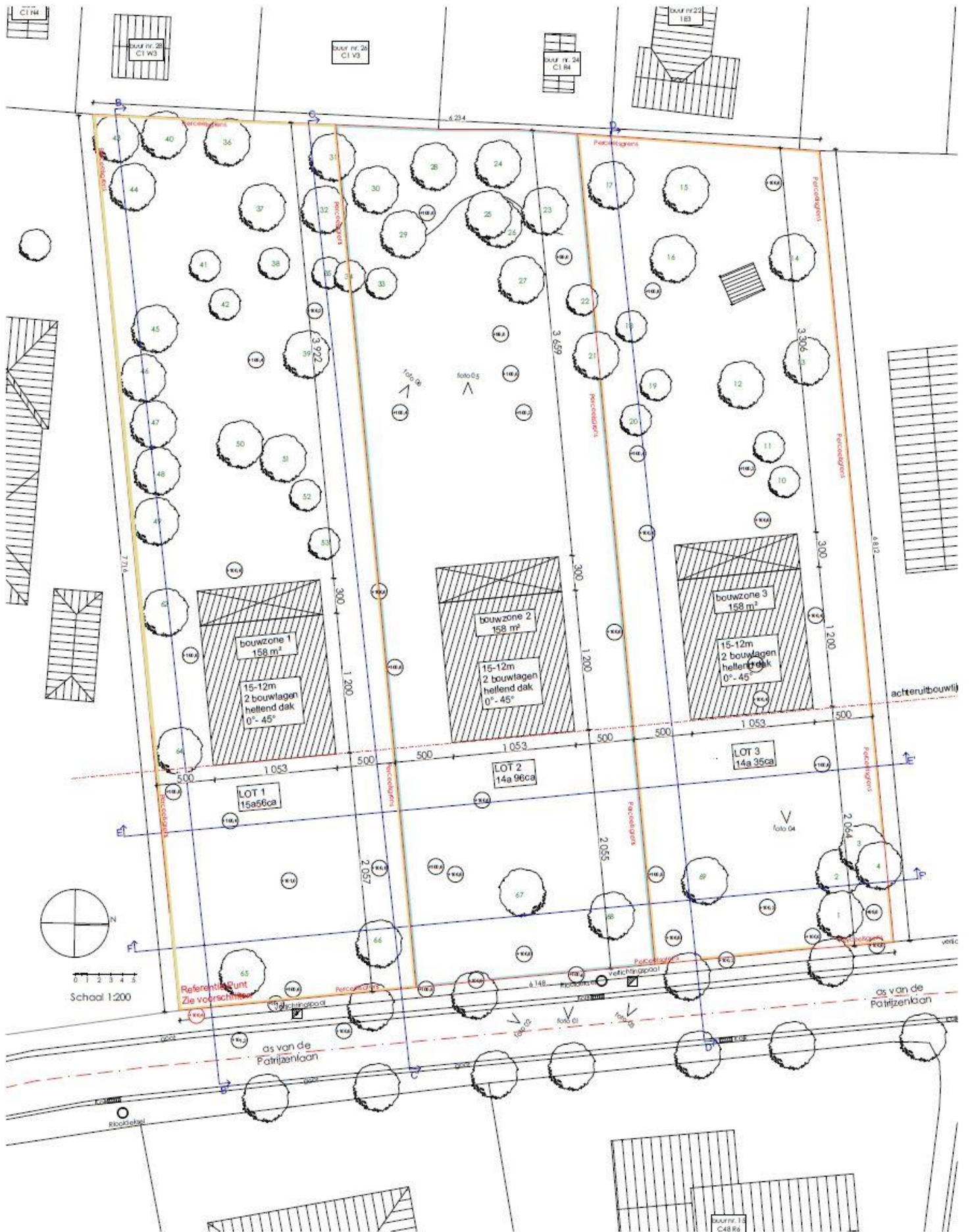
Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit 3 loten. Alvorens deze verkaveling gerealiseerd wordt, zullen de bestaande elementen op het terrein gewijzigd worden.

Op het perceel staat heden een gebouw met daarin een woning, kantoorruimte en kamers. Het is niet geweten of de bestaande bebouwing onderkelderd is. Dit gebouw centraal binnen het onderzoeksgebied zal worden gesloopt. Een deel van de aanwezige beplanting wordt verwijderd en opnieuw aangeplant. Tot slot zal ook de verharding uitgebroken worden. Een deel van de bestaande bomen op het terrein blijft behouden.

Nutsleidingen worden aangelegd langs de bestaande wegenis. De aanleg van woningen en omgevingsaanleg betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderd worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, ligt in het kader van de verkaveling ook nog niet vast.

Figuur 4: Plan van de geplande toestand van het onderzoeksgebied

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), het en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten en luchtfoto's. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

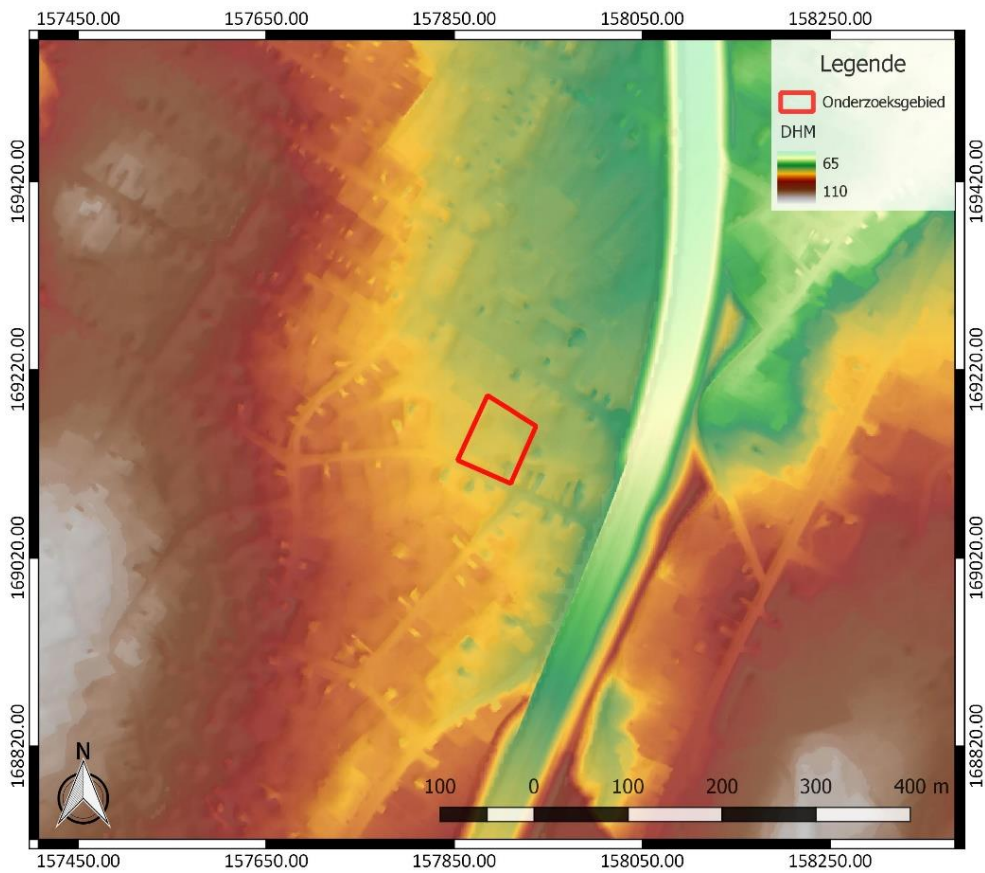
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuiden van het centrum van Kraainem, ten zuidoosten van Stokkel en ten zuidwesten van Oppem. Verder is het ook ten oosten van de hoofdstad Brussel gelegen, op de rand van het Zoniënwoud. (Figuur 5). Dit woud kent een lange en complexe interactie met de mens en is vooral bekend als jachtterrein van de hertogen van Brabant en Bourgondie in de late middeleeuwen.³ Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebied. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. Ten noordoosten ontspringt de Wezembeek, die in noordelijke richting het gebied draineert. Deze mondt uit in de Kleine Maelbeek en stroomt zo verder naar de Woluwe, de Zenne, de Dijle en uiteindelijk de Schelde (Figuur 7).

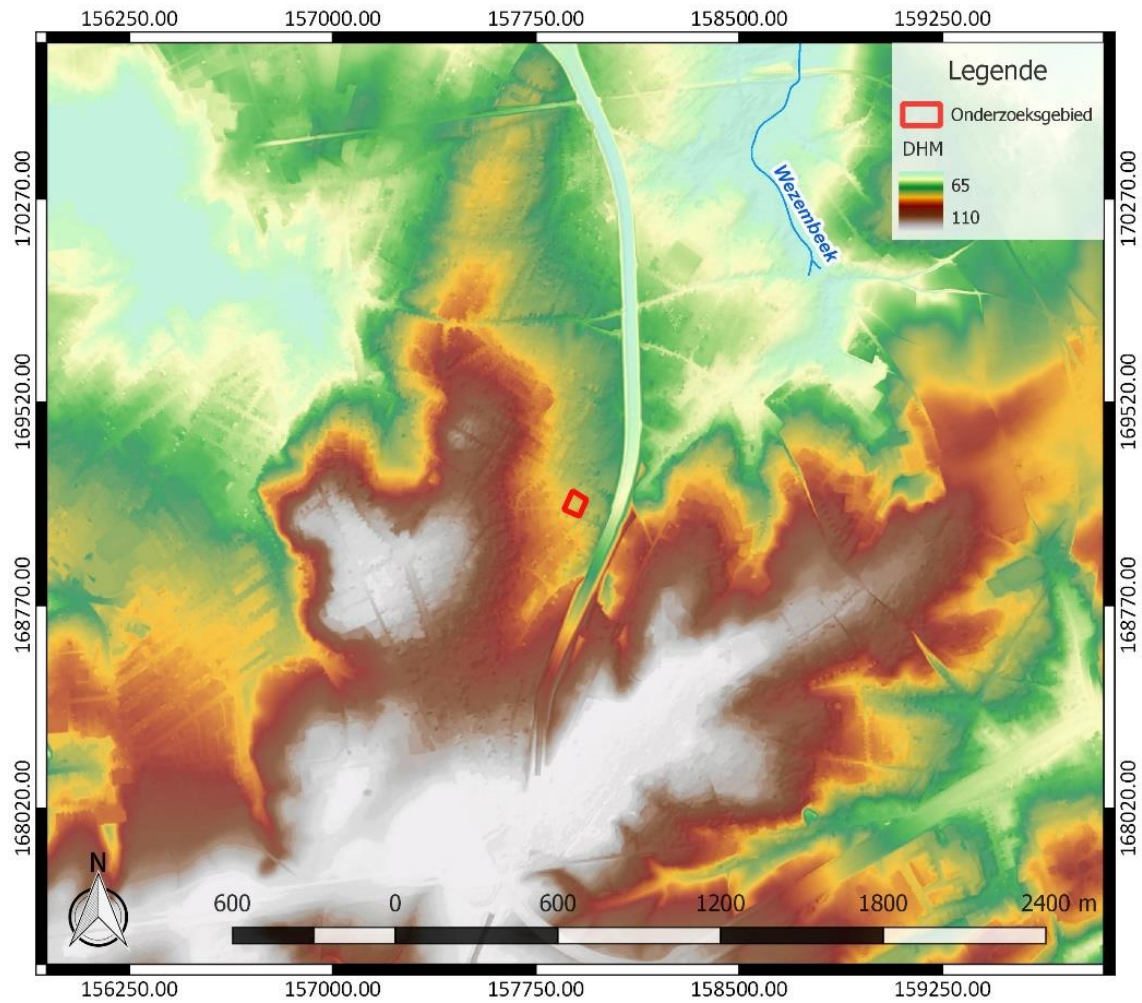
³ Vanwijnsberghe et al. 2019, 31-54

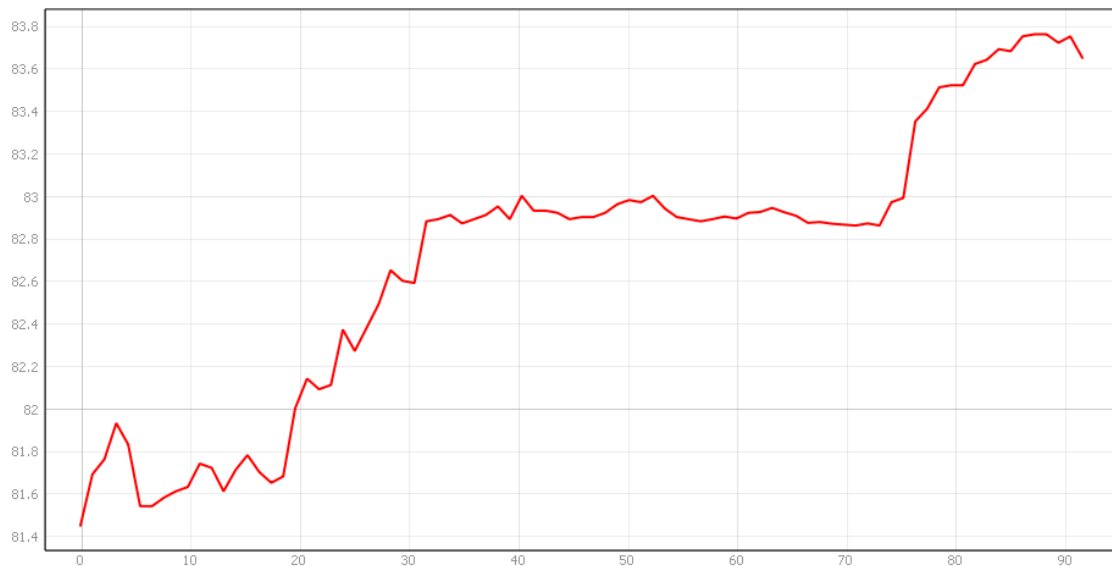
Figuur 5: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

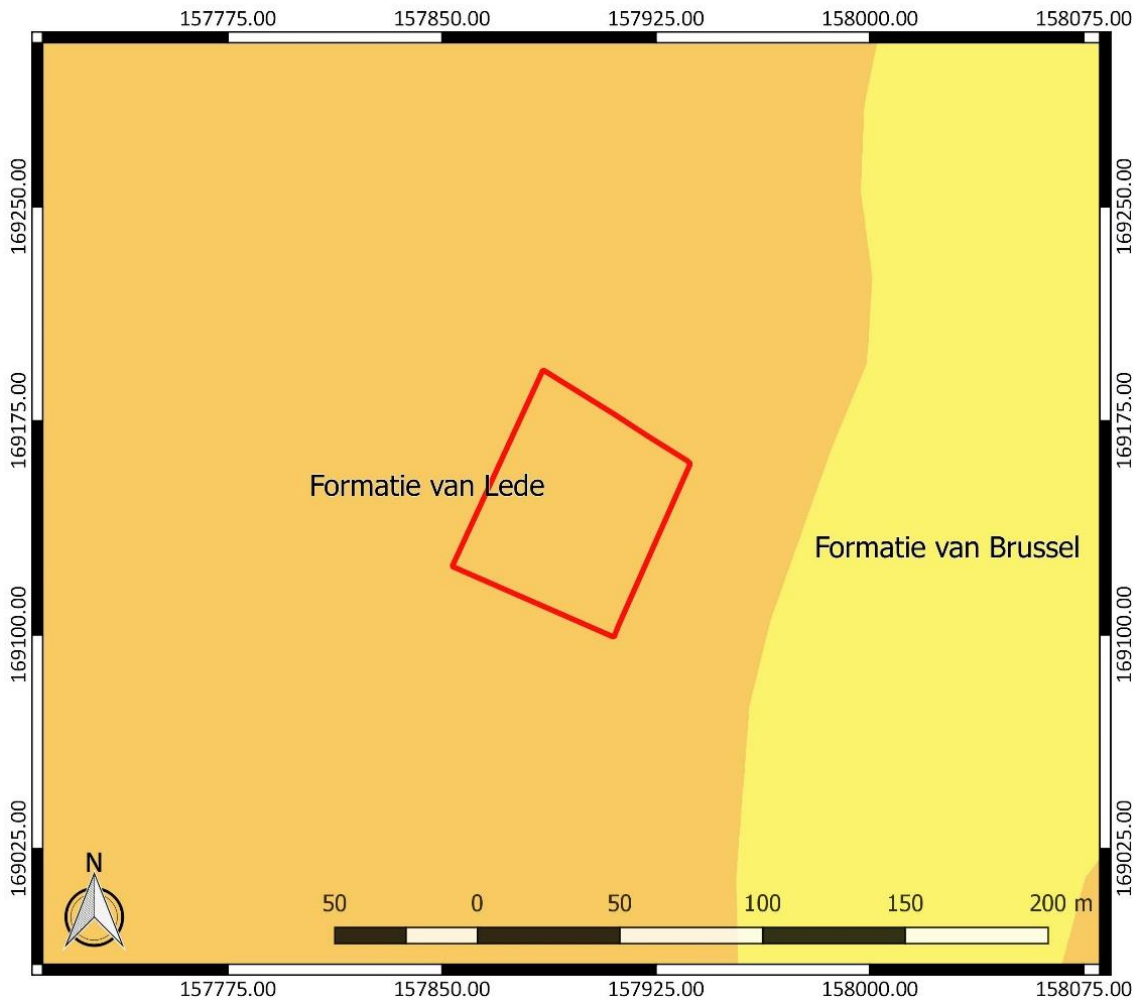

Figuur 7: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Kraainem tot het Brabants Plateau.⁴ Het reliëf wordt bepaald door diep ingesneden rivieren. Dit gebied deelt zich op in twee zones, gescheiden door de Zenne. De rechterflank is algemeen steiler en hoger gelegen dan de linkerflank van de vallei. Het hoogste punt bevindt zich op ca. 139 m TAW, het laagste op ca. 10 m TAW. De ligging op de grens van Laag- en Midden-België is bepalend geweest voor de afzettingen in het Weichseliaan en vormt dus eveneens de grens tussen de zandleem- en de leemstreek. Plaatselijk is de dikte van het loesspakket sterk afgezwakt door erosie. Het zandige substraat van de Formaties van Lede en Brussel zorgt echter voor minder afspoeling.⁵ Het terrein kent een hoogte van 81,4 tot 83,6 m TAW (Figuur 8).

Figuur 9: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

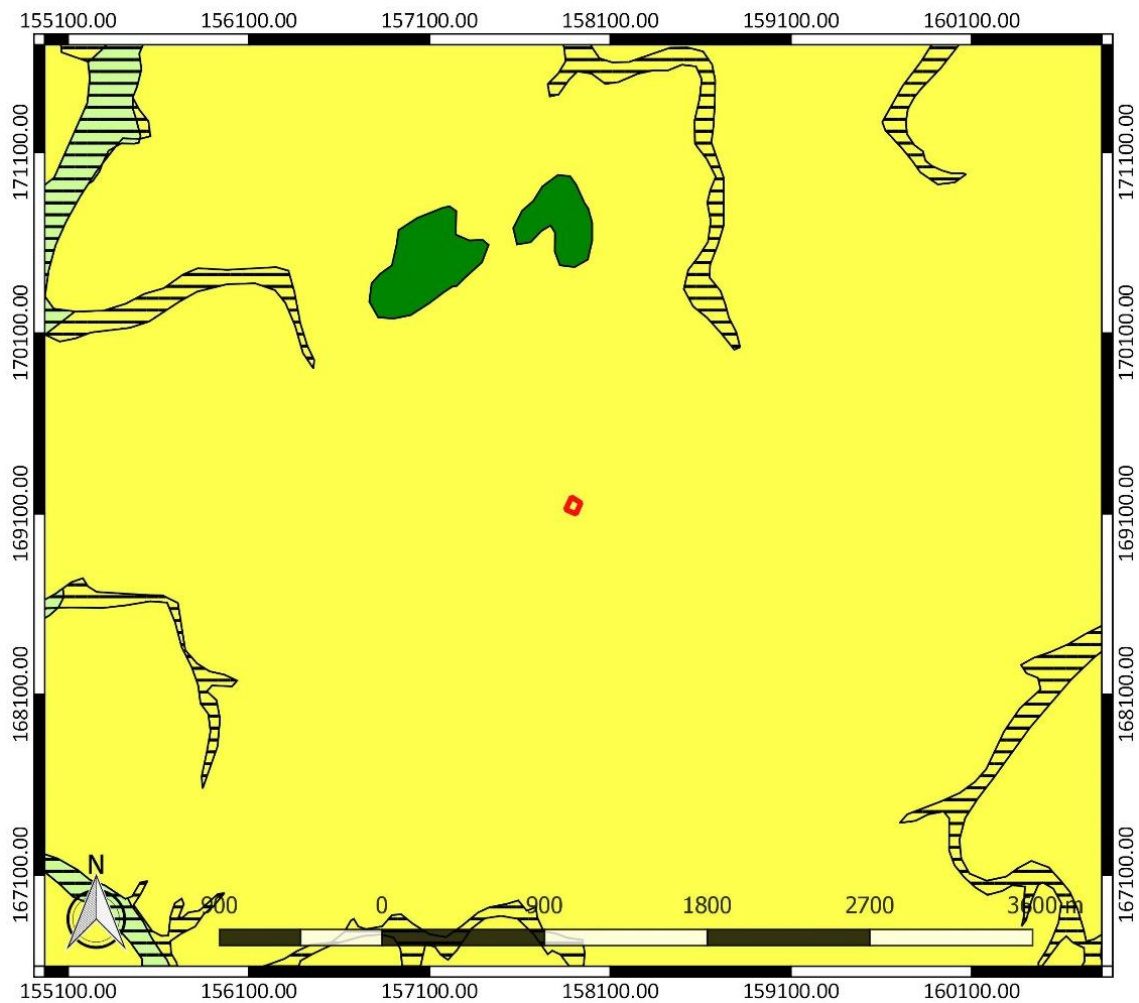
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 9) bestaat uit de Formatie van Leden. Dit wordt gekenmerkt door lichtgrijs fijn zand, soms kalksteenbanken. Het is kalkhoudend, fossielhoudend (*Nummulites variolarius*) en soms glauconiethoudend met basisgrind. Ten oosten ligt de Formatie van Brussel, die bestaat uit bleekgrijs fijn zand, is kalkhoudend en soms fossielhoudend en ligt op kiezel- en kalkzandsteenbanken.⁶

⁴ Baeyens en Dudal 1958, 12.

⁵ Schroyen et al. 2003, 4-6, 37.

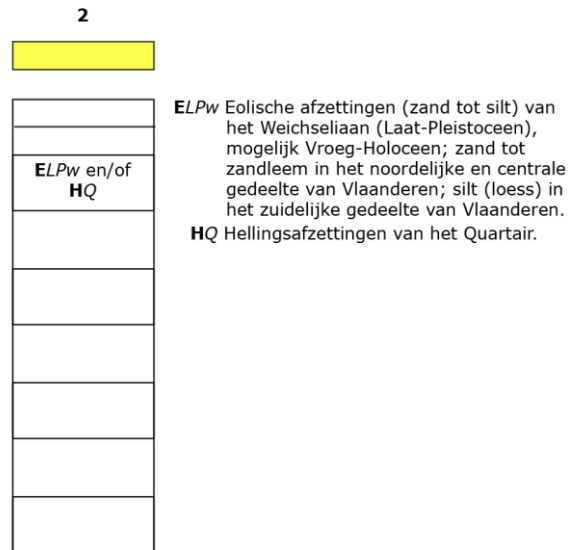
⁶ www.geopunt.be/kaart

De quartairgeologische kaart (Figuur 10) geeft aan dat in het noordwesten van het onderzoeksgebied eolische zandleem- of siltafzettingen van het Weichseliaan (loëss, Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁷

Figuur 10: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁷ www.geopunt.be/kaart

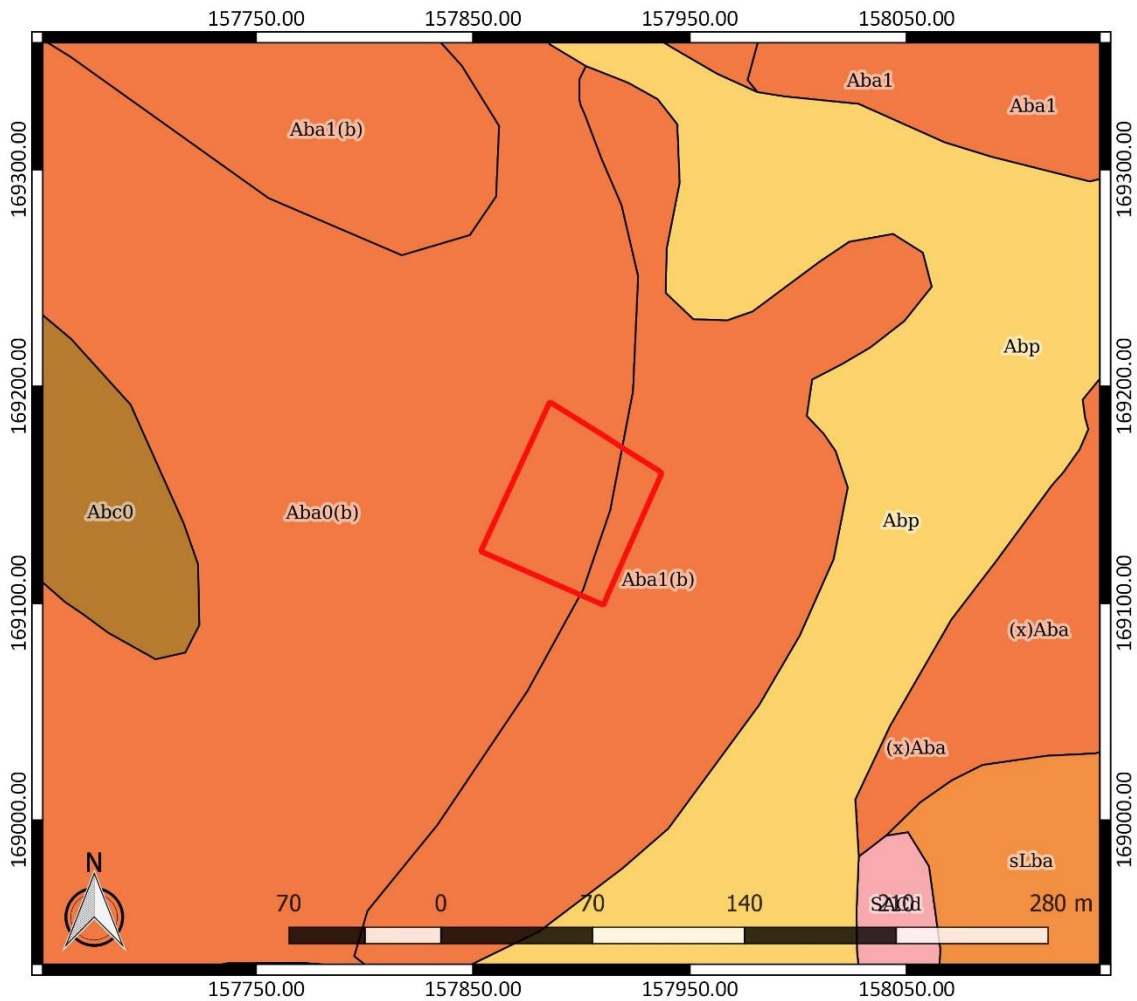

Figuur 11: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 12) situeert het onderzoeksgebied in Aba0(b) (op het plateau)- en Aba1(b) (op de helling)- bodems Er is dus een droge leembodem met een gevlekte textuur B horizont te verwachten, die zich ver buiten het onderzoeksgebied uitstrekt. Deze bodems ontwikkelen zich onder loofbos, wat bevestigd wordt door het historische kaartmateriaal. De bouwvoor bestaat uit donkerbruin, homogeen en humushoudend leem. De Bt horizont is bruin en opgebouwd uit zwaar leem.

Ten oosten van het terrein treffen we droge leembodems zonder profiel aan (Abp). Deze zijn gelegen in een depressie en is dan ook opgebouwd uit colluviale afzettingen. Deze gronden bestaan uit leemmateriaal dat geërodeerd is van de hoger liggende plateau gronden.⁸

⁸ www.geopunt.be/kaart

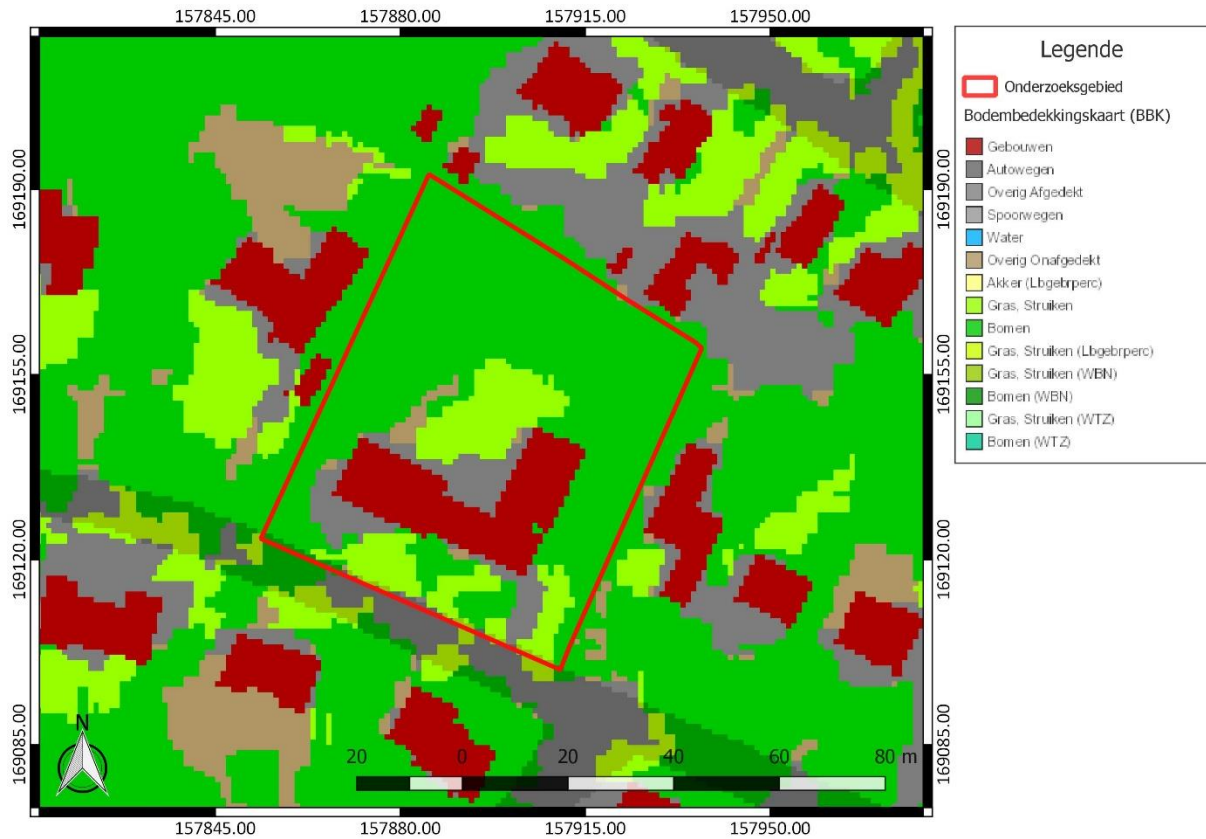

Figuur 12: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een antropogene humus A horizont van 40 tot 25 cm wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. Ontbossing en de recente bebouwing kunnen echter een negatieve impact gehad hebben op de bewaring door de relatief geringe diepte van de A horizont.⁹

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door bomen, gras en struiken (Figuur 13). Dit beeld komt grotendeels overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto. De foto's tonen meer gras dan op de kaart getoond wordt (Figuur 5).

⁹ Baeyens en Dudal 1958, 28-31

Figuur 13: Bodemgebruikskartaar met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De eerste vermelding van het hedendaagse Kraainem is te vinden in de vorm van Villa Crainham in 1003. Er is dan ook sprake van een kerk: “crainham villa cum ecclesia”.

De parochie is mogelijk ontstaan uit een 9de-eeuwse Frankische hofparochie Hoog-Kraainem, bestaand uit een bucht kern met kerk en een hofkern, het huidige kasteel Jourdain. Het toponiem kan geïnterpreteerd worden als een Frankische familienaam met het achtervoegsel “-heim”. Op de Ferrariskaart (1771-1778) is de tweedeling van Hoog-Kraainem nog duidelijk zichtbaar, met ten westen de kerk en ten oosten een hoevecomplex. Bewoning in concentreerde zich tot ver in de 19de eeuw rond een kern in Laag-Kraainem.

In deze beginperiode bezat Gentse Sint-Baafsabdij de hele noordelijke helft van Kraainem, waaraan mogelijk ook het ongewone voorkomen van Sint-Pancratius als heilige op deze locatie te verbinden is.

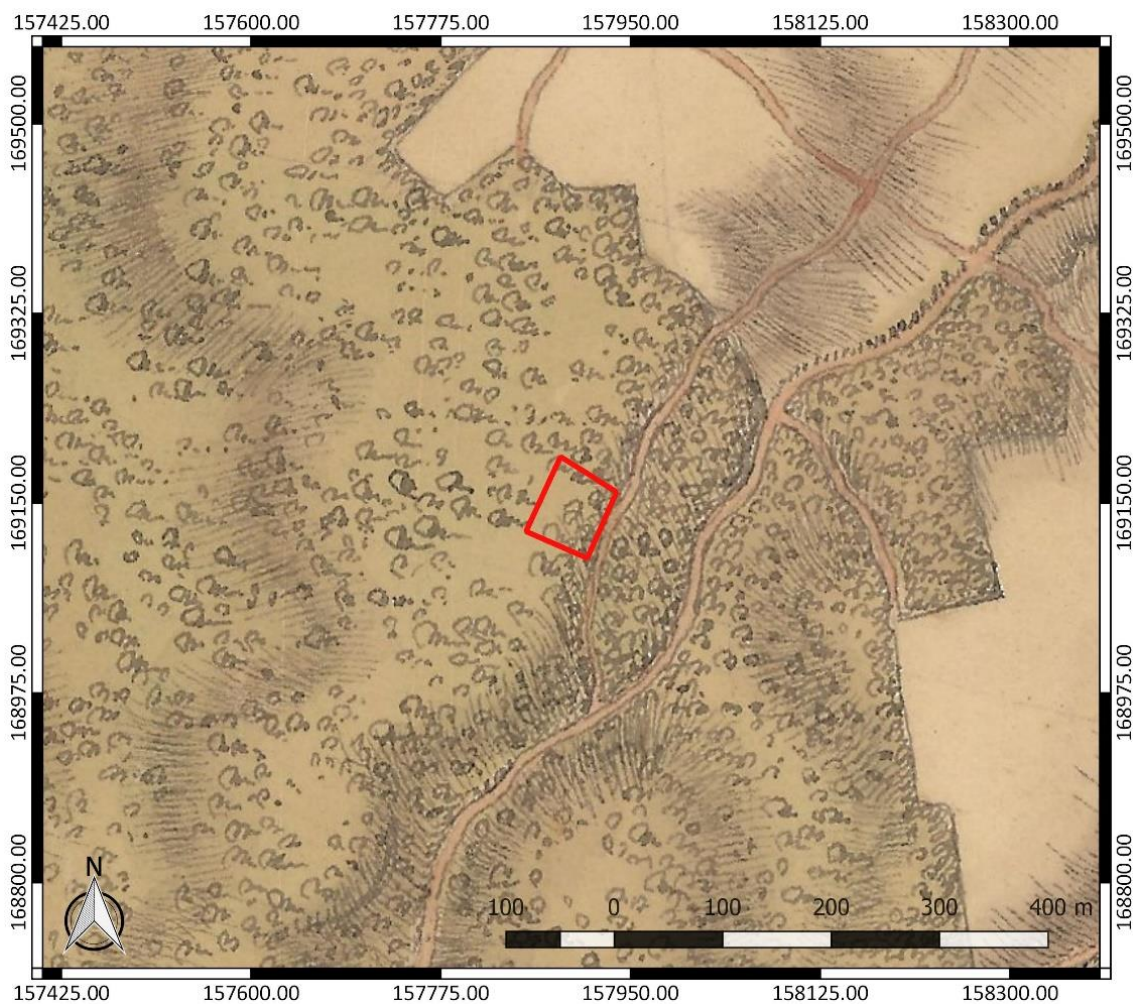
In de 10de eeuw werd Hoog-Kraainem eigendom van de Graven van Vlaanderen. De eeuw nadien zag de Heren van Kraainem, die op hun beurt dienaars van de Hertogen van Brabant waren. Behalve Hoog-Kraainem beheerden zij ook de gebieden van de abdij van Nijvel in Zaventem, Sterrebeek en Nossegem. Laat in de 12de eeuw werden deze bezittingen overgedragen aan de abdij van Affligem. In 1397 werd Kraainem verkocht aan de familie Boote. In de beschrijving van Hoog-Kraainem voor de verkoop, wordt vermelding gemaakt van de grachten van het toen al verdwenen kasteel en van watermolens bij de Maalbeek.

Laag-Kraainem was de plaats waar het merendeel van de bewoning zich vóór de 20ste eeuw bevond, voornamelijk rond de huidige Jozef Van Hove- en de Jef Thumasstraat. Het gehucht was gelegen bij oversteek van de Keulse baan over de Maalbeek Rond 1427 werd hier een Sint-Antoniuskapel met

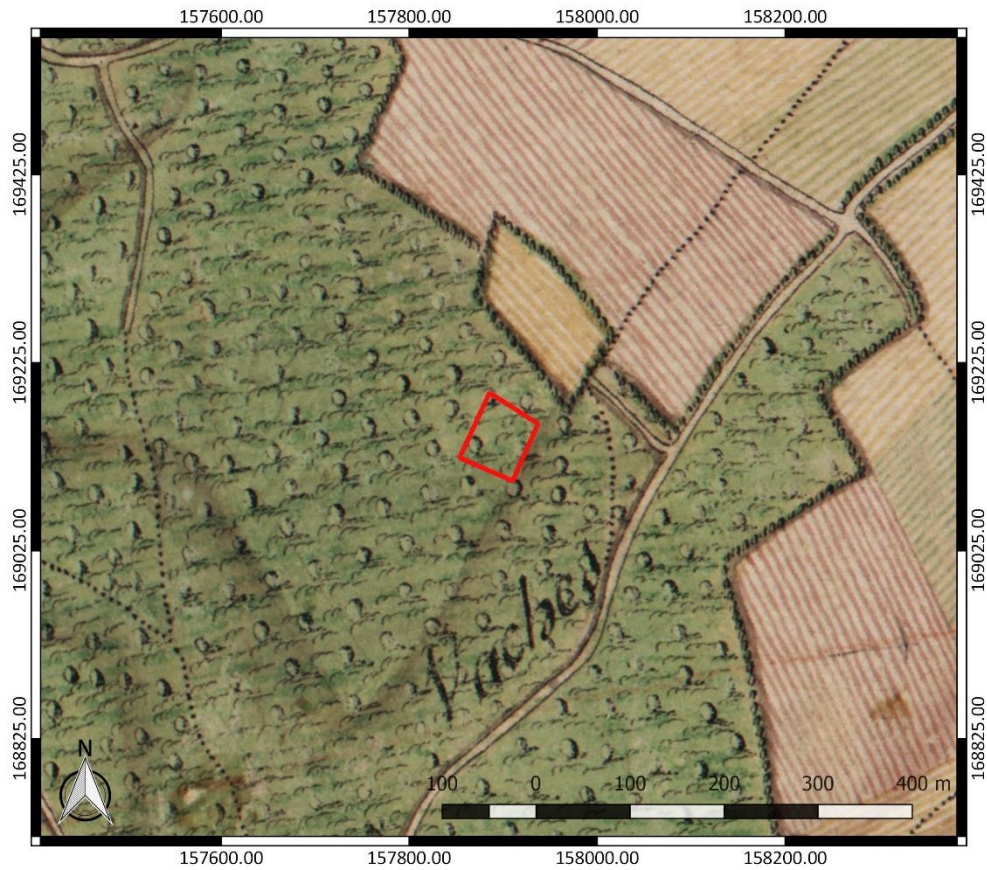
kapelanj opgericht, te danken aan het verkeer dat hier plaatsvond in de 14de en 15de eeuw. In het midden van de 19de eeuw bleef van deze kapel slechts een enkele muur overeind en is vandaag volledig verdwenen. De overige bebouwing bestond uit enkele groter hoeves en kleine woningen.

Het nabij geleden Stokkel zou ontstaan zijn onder invloed van de abdij van Park in Heverlee, en staat dus historisch gezien los van Kraainem zelf. De Heren van Woluwe schonken in de vroege 12de eeuw gronden aan de abdij, die deze ontgon en zo aanzet gaf tot de ontwikkeling van een gehucht. In 1326 werd er een kapel vermeld. Stokkel lag op de grens van het hertogelijk jachtgebied van het Zoniënwoud, waaraan het deels ook zijn belang dankte. Het onderzoeksgebied is gelegen in het Stokkelbos, langs de noordoostelijke rand van het Zoniënwoud.

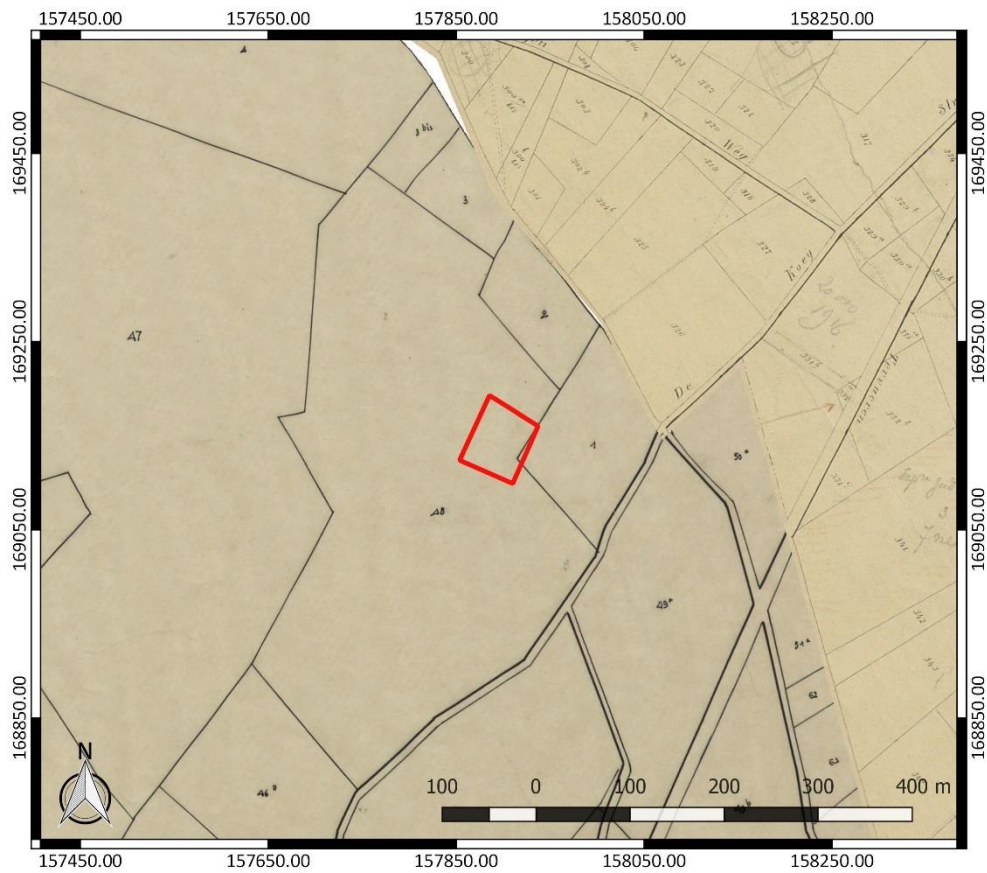
Door de tramverbinding eind 19de eeuw met de hoofdstad werd Stokkel relatief snel in de verstedelijking opgenomen, terwijl het noorden van Kraainem tot vrij recent een landelijker karakter had.¹⁰

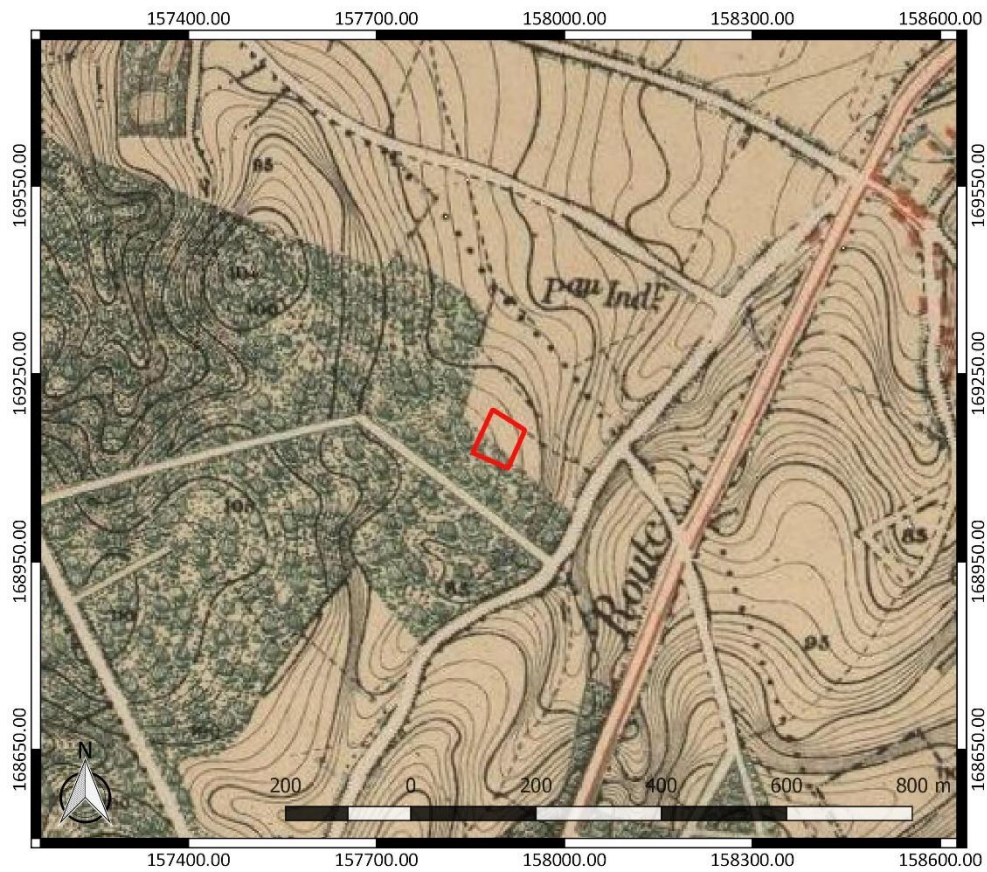
Figuur 14: Villaretkart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

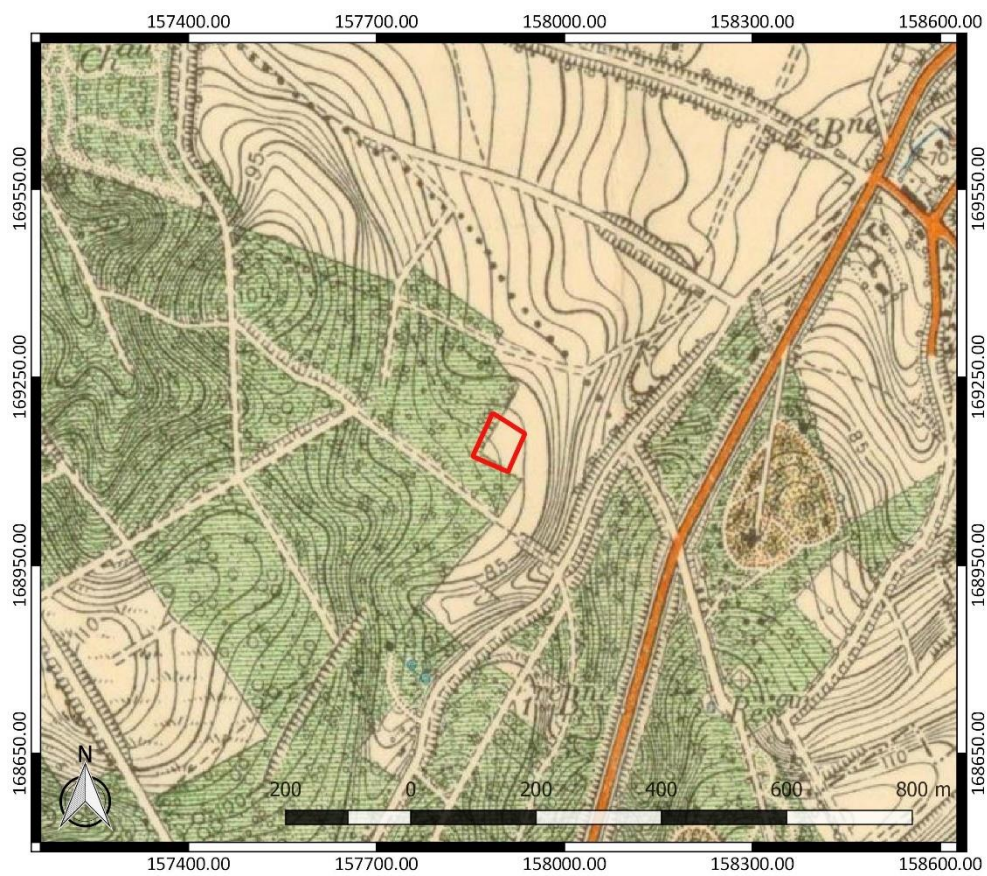
Figuur 15: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 17: De topografische kaart van 1867 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

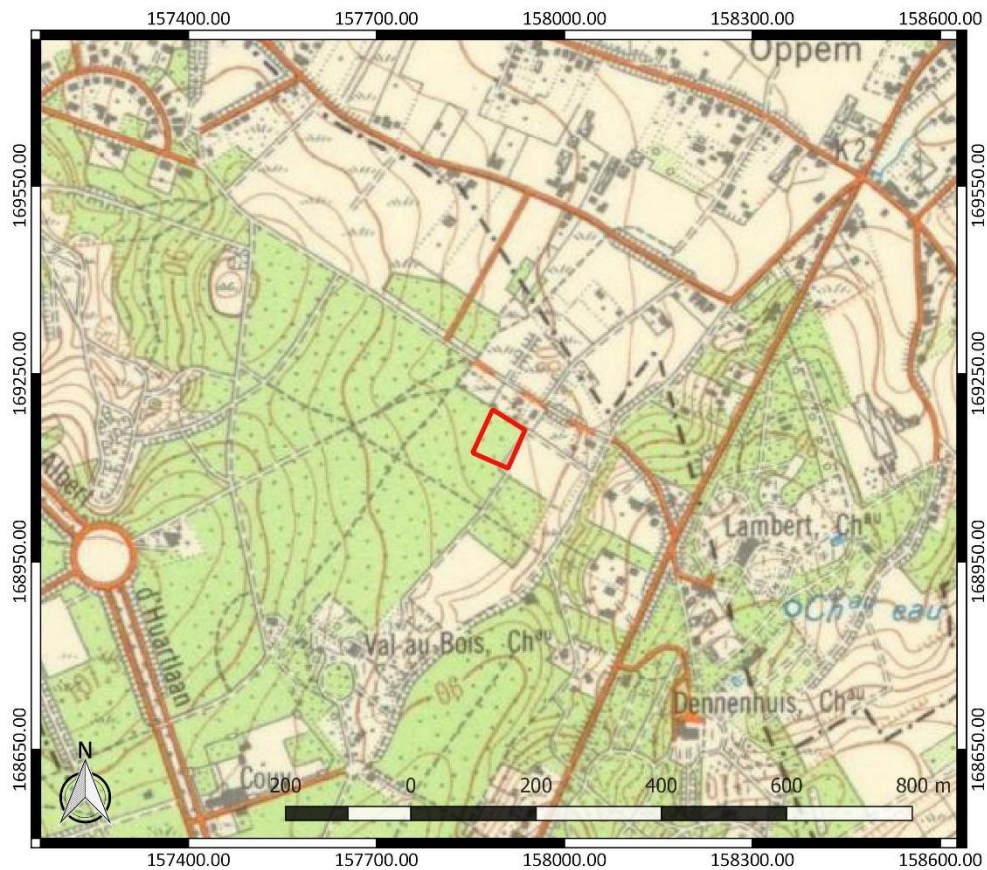
Figuur 18: De topografische kaart van 1924 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 19: De topografische kaart van 1930 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 20: Een luchtfoto uit 1950 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 21: De topografische kaart van 1958 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 22: De topografische kaart van 1970 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 23: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: De topografische kaart van 1981 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Cartesius/NGI)

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Kaartmateriaal van het onderzoeksgebied en de directe omgeving is beschikbaar vanaf het midden van de 18de eeuw. Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich diep in bebost gebied ten westen van een pad richting Oppem in het noordoosten (Figuur 14).

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied nog bebost is. Het eerder besproken pad lijkt niet langer in gebruik te zijn. Ten noorden van het onderzoeksgebied is akkerland ingericht (Figuur 15).

Op de kaart uit de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1880) is weinig meer te zien dan op de Ferrariskaart. Wel geeft deze een indicatie van de toenmalige perceelgrenzen. Afgaand op de grootte van het perceel waarin het onderzoeksgebied gelegen is, en de aanwezigheid van de kleinere akkerpercelen ten noorden, was het terrein nog steeds bebost (Figuur 16).

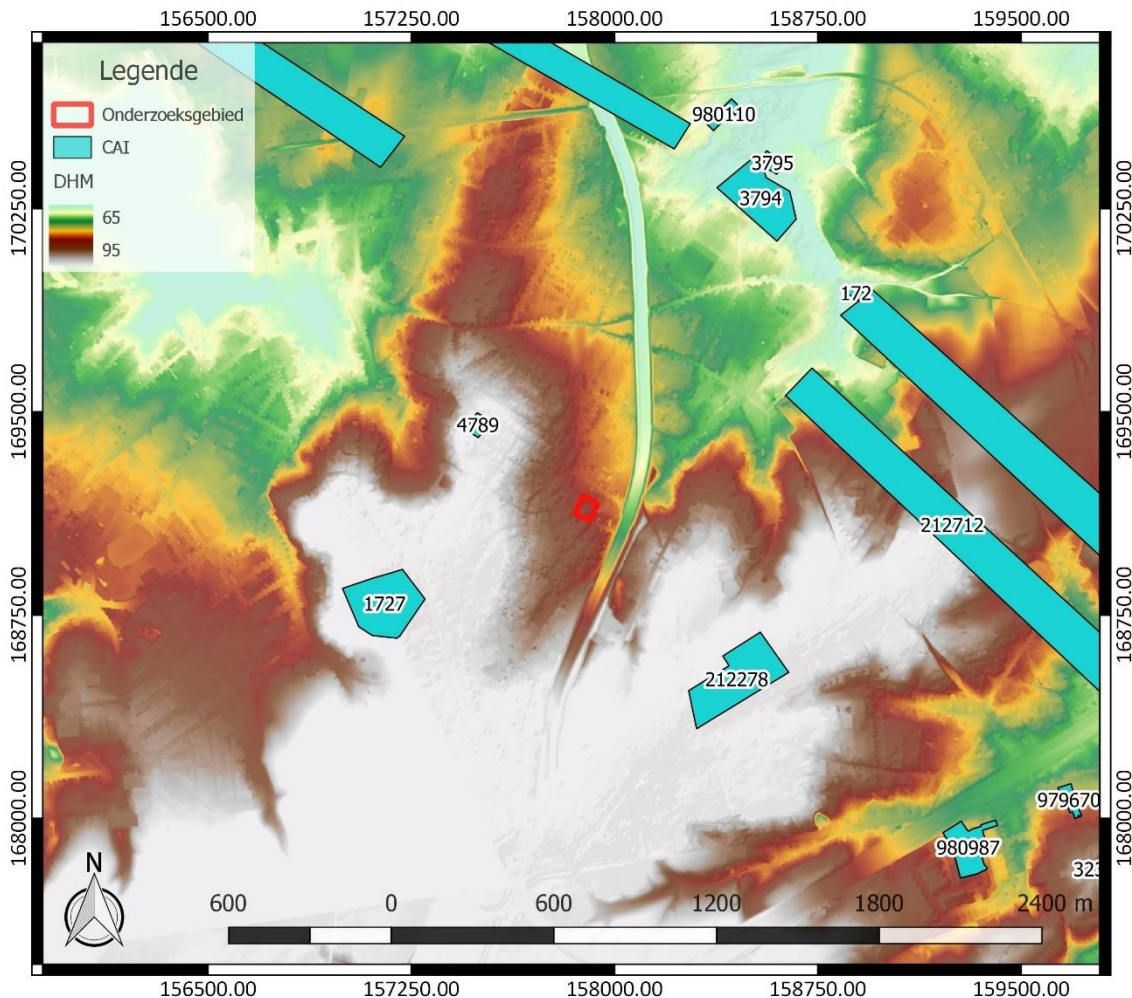
Op de topografische kaarten van 1867 (Figuur 17) en 1924 (Figuur 18) is een geleidelijke vermindering van de beboste oppervlakte op te merken, gecombineerd met een toename van het aantal gekarteerde wegen en paden die het bos doorsnijden. Ten zuiden is het kasteel Val-au-Bois aangeduid. De huidige Patrijzenlaan werd kort vóór 1930 doorgetrokken tot bij het onderzoeksgebied. Ten westen lag sindsdien ook de Baron Albert d’Huartlaan met rotonde (Figuur 19).

Op de luchtfoto van 1950 (Figuur 20) en de topografische kaart van 1958 (Figuur 21) is te zien dat net ten noorden van het onderzoeksgebied de eerste bebouwing wordt ingeplant. In de jaren 1960 en 1970 verstedelijkt de omgeving snel, tot het rond 1980 volledig verkaveld en volgebouwd is. De

verdichting van de bebouwing zette zich voort tussen 1980 en het heden (Figuur 22, Figuur 23, Figuur 24, Figuur 25). De geplande verkaveling van het onderzoeksgebied maakt deel uit van deze trend.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Ten zuidwesten (CAI ID 1727) en ten noordwesten (CAI ID 4789) van het onderzoeksgebied werden eerder al vondsten gemeld uit het mesolithicum tot het (laat-) neolithicum. Het gaat hier om silex-afslagen van diverse vormen, waaronder schrabbers, pijlpunten en gepolijste bijlen. Hierbij hoorden mogelijk ook twee haarden uit dezelfde periode. Op de zuidwestelijke meldplaats werden ook Romeinse en laatmiddeleeuwse materiële resten aangetroffen.¹¹ Bij een proefsleuvenonderzoek ten

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: 3.63 – Stokkelbos 1 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1727> (Geraadpleegd op 04-04-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: 3.63 – Stokkelbos 2 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/4789> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

noordoosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 980110) werden opnieuw enkele lithische artefacten ingezameld, alsook enkele fragmenten aardewerk uit de 16de tot 18de eeuw.¹²

Ook resten uit de middeleeuwen kwamen aan het licht in de omgeving. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 3235) liggen de resten van de in de late 18de-eeuw verdwenen Sint-Jan-De-Doperkerk. Deze zou teruggaan op een Merovingische voorganger met omliggende bewoning. Toponiemen wijzen nog op het bestaan van de kerk.¹³ Archeologisch vooronderzoek net ten noorden daarvan (CAI ID 979670) leverde één laatmiddeleeuwse kuil op.¹⁴

Ten noordoosten van het onderzoeksgebied liggen twee structuren die zouden teruggaan tot de late middeleeuwen. Het voormalige Bogaardenklooster, nu het kasteel van Oppem of Kasteel de Grunne (CAI ID 3794), is in de late 15de eeuw gesticht met een Sint-Salvatorkapel door ridder Wouter van den Heetvelde en Anna van Coudenberghe. In de 17de eeuw werd het vernield en weer opgebouwd, waarna het in de loop van de 19de eeuw omgebouwd werd tot kasteel.¹⁵ Tijdens de Tachtigjarige Oorlog brandde de hoeve af en werd in de 17de eeuw hersteld. Een grondige restauratie in de jaren 1980-1993 voor de ombouw naar Cultureel Centrum resulteerde in een zo goed als volledige heropbouw.¹⁶

In de nieuwe tijd zijn twee waarnemingen te vermelden. Een eerste is een hoeve die ook benoemd wordt als het Château de Charles (CAI ID 212278). Bebouwing wordt voor het laatst getoond op de Ferrariskaart, eind 18de eeuw.¹⁷ Over een breed gebied ten noordoosten van Brussel strekte zich rond 1746 een Frans militair kamp uit, tussen Sint-Stevens-Woluwe en Tervuren (CAI ID 212712).¹⁸

Het archeologisch vooronderzoek ter hoogte van de Hippolyte Boulengerlaan, ten zuidoosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 980987), leverde geen resultaten op. De moederbodem was te sterk verstoord door recente ingrepen (na 1961), waardoor het bodemarchief verloren is gegaan voordat er onderzoek kon plaatsvinden.¹⁹ Vlakbij bevindt zich Hoeve De Kam (CAI ID 3795), sinds de 15de eeuw ingericht als brouwerij.

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Wezembeek-Oppem Centrumontwikkeling Fase 1 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980110> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Eerste Sint-Jan De Doperkerk [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3235> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Tervuren Puttestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/979670> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Kasteel de Grunne [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3794> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hoeve de Kam [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3795> (Geraadpleegd op 04-04-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hoeve en brouwerij de Kam [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40855> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hoeve de Kam [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3795> (Geraadpleegd op 04-04-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Château de Charles [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212278> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Frans militair kamp [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212712> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hippolyte Boulengerlaan 7 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980987> (Geraadpleegd op 04-04-2023)

de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein is gelegen tussen de kernen van Stokkel en Oppem, respectievelijk in het zuidoosten en het zuidwesten, en ten oosten van Brussel. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging op een oostelijke helling nabij de bron van de Wezembeek. Archeologisch onderzoek in de nabije en ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen.

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein van in de late middeleeuwen tot het midden van de 20ste eeuw in gebruik lijkt te zijn geweest als bos. Gezien de ligging aan de rand van het bos kunnen hier ook historisch activiteiten hebben plaatsgevonden die niet op kaartmateriaal vastgelegd zijn. Op de topografische kaart van 1970 verschijnt voor het eerst de bebouwing die centraal op het terrein aanwezig is.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de aanwezige bebouwing en verharding en het aanpassen van de beplanting. Nadien zal het perceel in drie bouwloten opgedeeld worden. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is, met uitzondering van de locaties waar bomen behouden blijven.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijke ligging van het terrein op een interfluvium. In het onderzoeksgebied bevindt zich in een omgeving waarin een overgang is op te merken van nattere naar drogere gronden, waar we vaak sporen van bewoning vinden. De verwachte aanwezige bodemtypes de gronden tot voor kort bebost waren. De kans bestaat echter dat deze locatie aan de rand van het Stokkelbos/Zoniënwoud voor andere activiteiten behalve bewoning gebruikt werd. Bovendien kunnen we op basis daarvan een relatief goed bewaard bodemarchief verwachten. De geplande werken betekenen een ernstige bedreiging van het aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als tuin- en boszone. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze

onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Figuur 27: Afbakening van de zone binnen het onderzoeksgebied waar verder vooronderzoek nodig is

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de verkaveling van het terrein, diende een archeologienota opgesteld te worden. Het onderzoeksgebied is gelegen op een interfluvium. De bodem varieert in de direct omgeving van nattere naar drogere gronden, wat vaak plaatsen zijn waar we bewoningssporen aantreffen. Het aanwezige bodemtype wijst erop dat het terrein tot voor kort als bos ingericht was. Aan de hand van het bureauonderzoek wordt een goede bewaring van het bodemarchief verwacht. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het volledige bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Baeyens, L., en R. Dudal 1958: *Bodemkaart van België. Zaventem 88E*, s.l.

Schroyen, K., P. Buffel, en J. Matthijs 2003: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel*, Lubbeek.

Vanwijnsberghe, S., G. Reinbold, F. Vaes, M. Engelbeen, B. Van Der Wijden, O. Beck, G. Rotsaert, en U. Do, 2019: *Beheersplan voor het Brusselse gedeelte van het Zoniënwoud. Boek 1 - Plaatsbeschrijving*, Brussel (Beheersplan van het Zoniënwoud 1).

4.2 Websites

Cartesius (2023)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2023)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2023)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2023)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2023)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2023)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

